

Werther in njegovo trpljenje, nič posebnega¹

Seveda, kdo bi si ne predstavljal morja, sonca, brenčanja ali cvrčanja škržatov in vedel, da je to njihova ljubezenska pesem, kdo bi si ne predstavljal tiste posebne mediteranske svetlobe in tistih oljk in posebnih hrastov in borovcev in ladij na obzorju in otožnih pesmi Istranov? Kdo ni doživel poletja na morju, kdo ni doživel posebnih občutkov v jutrih in večerih? Vse to se da predstavljati² in še vse ostalo iz lastnih izkušenj. Prav tako ženska telesa, ko se reče: požira jo z očmi, ko gre za posebno spoznavno zmožnost in način, lasten pač nam ljudem, ki radi zamenjujemo spoznanje s prehranjevanjem.³

Če že opisujem vse ali skoraj vse, kar se je dogajalo, moram dodati še tisto, kar je verjetno zelo zanimivo in o čemer malokdo odkrito govori, in tisto, kar mogoče drugim daje upanje, da se v tem poslu, ko se oklepaš besed in analize vsega, kar se ti primeri, da bi razvozlal bistvo in bit, ne sme izmuzniti.⁴

Vsekakor visoki cilji, ki so uresničljivi samo delno in mogoče za druge neprepoznalni. Ni pomembno. Važni so dogodki in samo delo, ki jih kreira in razsvetljuje.⁵ Vse to bi lahko zaobjel v literarno podrobnem opisu, kaj se dogaja s Sinklerico v postelji, medtem ko jaz sestavljam vse te stavke. Lahko bi napisal, da ji gre zadnje čase, zadnjih nekaj dni, seve, še vse na slabše, da vidno hira in da težko prenašam vse te spremembe in da se bo verjetno njena vdaja smrti na tem časovnem poltraku, ki ga živimo, dogodila pred koncem

¹ Nepomembno je vprašanje, kaj je in kaj ni resnično; meje si ne bomo postavljali, kakor si je nobena prava literatura ne in si okrog tega ne dela težav; res je tako vse, kar pogledaš in kar vidiš in kar lahko misliš. Kar misliti ne moreš, ne more biti res, se ne more zgoditi, ne more bivati. To je premisa, ki je bila izrečena že davno, kakor mnogo stvari v tem tekstu.

² Kakor primer je znano neko drevo v notranjosti Sredozemlja na Francoskem. In še druge predstavitvene objekte. Tudi to je fil rouge.

³ Isti avtor primere kakor pri drevesu, ko pravi: »Požira jo z očmi.«

⁴ Vsebina je, če povzamem, torej skoraj neposredno od boga ali mogoče božjega; po tistem lepem starem in produktivnem predromantičnem in predrazsvetljskem prepričanju, da je vse poveljevanje Stvarnika in dokazovanje njegovega obstoja in modrosti; res je, nič se ne da izmisliti, vse je že pred nami, v vseh enakostih in posebnostih; ampak to ni, seveda ne, pravi smisel te knjige, bilo bi preenostavno in bilo bi prenašanje odgovornosti na nekoga v nebesih. To pa že dolgo ni v skladu s sodobnim človekom. Mogoče ne gre za preprost opis ali deskripcijo niti ne za analizo ali podajanje čistih dejstev. Lepo prosim, kaj pa je to?

⁵ Kakor vemo, se dogodki sami po sebi samo dogajajo, interpretacije pa dajejo izkrivljeno podobo in vrednost.

tega pisanja, pred koncem mojega dela. Ali bom potem dovolj resnicoljuben in bom užalostil nežno bralko in čutečega bralca s to resnico, ali ji bom do konca knjige vdahnil vsaj literarno življenje?

Če se zopet vrnemo k Wertherju in njegovemu trpljenju. Nič posebnega. Mogoče na prvi pogled še najbolj to, da je imel oblečen ob času svoje smrti, oh, kako da je tako slabo meril, rumen telovnik in moder frak? Enako v času svojega literarnega nastanka, ko sta se spoznala. Središčni moment, ki ju pretvori v literaturo. Saj pa so ljudje ljubezensko trpeli že prej in trpijo poslej, delajo samomore, ker pač niso pripravljene čakati na smrt in se mogoče držijo tistega čudovitega reka znamenitega poljskega pisatelja, ki pravi, kako krivično je, da smo tako malo časa živi in potem tako dolgo mrtvi. No, vseeno ostane temeljno vprašanje, kaj je tam takega, kar je to delo naredilo nesmrtno, in kaj je v tem mojem pisanju takega, da mu to manjka. O tem ne bo nikoli niti relevantne strokovne in filozofske razprave, vem, vseeno pa je pri velikih stvareh že namen dovolj.⁶ Tako nekako je tudi s tem delom. Vse je lahko na svojem mestu, le tistega duha ni, ki bi pri tem velikem hotenju dal dokončno izpeljavo, da bi podvig do konca uspel.

Temeljno, kar se mi je pri vsem tem resnično primerilo in kar se ne da odgnati z zamahom roke, je, kje je smisel, kje je bistvo, kje je vic, kako ga razumeti, kako ga izločiti iz vsega tega pisanja. Ali naj vsak bralec to naredi sam zase, ali se lahko v maniri davnih predhodnikov na teh pisanih poteh sklicujem na to njegovo dolžnost, ali naj to podložim v samo jedro pripovedi? Kje in kaj to sploh je? Vse lahko prebereš, pa tega ne najdeš tako neposredno nikjer. Lahko marsikaj preobrneš kakor krojač, ki iz starega plašča sešije novo suknjo, lahko poskušaš ugotoviti, kako je vse to narejeno, mogoče bi ti dal odgovor neki drug ruski pisec, ki dobesedno pravi, da so maloumni ljudje, to lahko prevedeš v pisane in pisane, na svetu zato, da imajo pametni od njih korist in lepše življenje.⁷

Tb je tisto. Pametni morajo biti in tudi so tisti, ki sprejemejo ali zavrnejo knjigo. S tem dejanjem ji podelijo smisel. Seveda je veliki, nedvomno med največjimi v nekaj stoletjih, to nekoliko drugače povedal v pogovoru med Grušenjko in Mitejem, ampak pri velikih stvareh je že namen dovolj.

Nič ne pomaga, ne stara pesnica in prevajalka ne trenutna vdova (o čemer moram in imam še namen poročati, ne glede na temeljna vprašanja in ne ozirajoč se na grozo odkritja, da ne najdem pravega smisla v vsem skupaj) ne pesmi velikega igralca in ne začetki romana nekega dolgovezneža, v ničemer, kar se je znašlo pred menoj, nisem znal odkriti božje iskre. In seveda je ni bilo, kajti v ta dom so prihajali, seveda, kot sem že povedal, literarni tretjekategorniki.

⁶ Kot je latinski rek uporabil naš veliki pesnik za ubogega Tilko, ki se je šel ženit kljub temu, da je imel mogoče vse orodje na pravem mestu in ga je bilo dovolj, o čemer seveda obzirni pesnik ne poroča, kar je tudi nekako samoumevno, ni pa imel dovolj duha, da bi to veliko dejanje snubitve izpeljal.

⁷ Ve se, da Dostojevski – pa nikakor ni moj vzornik, čeprav ga tolikokrat navajam.

In ker sem se ukvarjal z njimi, sem se nalezal te ravni, postala je del mene. In v tem sem tragičen. Nedvomno. Noben še tako velik in genialen napor interpretacije ali predelave ne more spremeniti škatlice za globin v zlato uro. Tako je to v naravi dela. Se ne da. Ne gre. In glede njegovih literarnih prebivalcev moram poudariti, da se kravam čudijo samo tam, kjer še koz nimajo.

Če dovoli cenjeni bralec kratek diskurz v poezijo žensk, potem lahko samo povem, da Lili, kakor druge pesnice, ne izraža nič drugega kakor tisto primarno žensko slo, ki ne napravi ali kreira vmesne stopnje lirskega subjekta (hrpenenje, nov lik, nova kreacija, ženska, ki ne obstaja, itd.), tako kot pesniki, kot vsi pesniki, še tako slabi, temveč jo mahne naravnost na predmet svojega poželenja. Zato je ženska poezija pravzaprav nekaj vulgarnega in neposrednega in me zato odbija. Ni poezija. Tako sem ji utajil, da sem bral, kaj vse je napisala o možu v svojem dnevniku, prav tako, kar je napisala o meni, da pa sem si dovolil navedeno oceno ženske poezije nasploh in seveda *eo ipso* nakazal, da vem, da je tudi pesnica, je bila svojevrstna modra norost. Kajti takoj, ko sem izustil to svoje bogokletništvo, je ni še bolj prijelo, da bi se oprijela tistega zelenega v pesmih, temveč je zatajila samo sebe in me nagnala iz sobe in potem tudi odvihrala novim dogodivščinam naproti in se ji torej v zgodbi lahko dokončno odpovemo. In s tem svojim dejanjem je seveda dokazala, da ženska natura⁸ ne prenese neke vmesne stopnje, pa naj bo to lirski subjekt ali pa literarnoteoretična opredelitev, niti ne metafore. Vse je meseno, bazično, neposredno. Vedno se ozira po svetu kot nečem konkretnem in samo enkratno danem, brez smisla za spraševanja, zakaj in kako.⁹ Tako je to, pa naj bo Sredozemsko morje ali mrzla Islandija, teh zadev ne moreš in jih ni treba spreminjati.

In ko se takole vprašaš, česa se bojiš pri tem početju, ko definiraš tuje tekste, ko jih popravljaš in jim daješ smisel, seveda zapadeš v čudno krizo lastnega neverjetja, lastne maloumnosti in seveda zaničuješ vse tiste bistre in velike in prešerne duhove, ki se norčujejo iz vsega in nosijo radost vsega sveta in znajo in umejo utemeljiti svoje norčevanje, in potem seveda spadaš v ono drugo, veliko večino, kjer je veliko povabljenih in malo izvoljenih. S tem se ne smeš sprijazniti in moraš trkati neumorno na nebeška vrata, kajti iz Biblije se ve, da je treba biti vztrajen. Lahko pa si pri tem tudi smešen, še smešnejši, lahko celo tako, da se ni vredno niti obregni vate. Ne glede na to, kakšni smo v človeških očeh s tem svojim početjem, božja presoja je lahko drugačna in vrata se lahko odpro. Nikomur ni treba obupati.¹⁰

⁸ Lahko bi se skliceval na že citiranega Otta Weiningerja, pa je izgubil kredibilnost, čeprav je imel vse prav, ker je menda pri samo sedemindvajsetih letih zaradi ženske naredil samoumor! Ampak njegove ideje so žive in dejavne!

⁹ Nisem ji niti rekel, da močno nasprotujem tudi pojmovanju neke počrnjene pesnice za otroke, ki tako nemoralno približuje v svojih umotvorih živali ljudem, namesto da bi bila do njih poštena in bi ljudi približevala živali, kar bolj ustreza resnici človekovega ali moškega spoznanja ...

¹⁰ Sicer sem jaz svetel vzgled, lahko pa bi navajal vsebino neke med obema vojnoma napisane obupančeve knjige *Pred zaprtimi vrati* itd., pa ni vredno.

Hvalnica norosti in Pisma mračnjakov pričata,¹¹ da si vedno na zelo tankem ledu resnice in smisla in da ne smeš nikoli biti tako resen, da bi se ne nasmehnil. Potem ti je laže, čeprav to ne spremeni položaja in dejstev. Ali je vse tako res, da smo nori, ali pa je vse le igra biserov, ki se nam svetlikajo v megli in temi. Če je tako, potem so najlepši tisti dnevi, ko so noči najdaljše. Ali naj pišem, kaj na repo varje, ali naj se grem resnično literaturo, da postane vse skupaj preobteženo?

Pri prekrejanju tujih tekstov, v kar sem bil še pred kratkim, kakšna dva dneva in nekaj ur še prepričan, se mi je podrlo in se sesulo v marnje in nič. Temu tekstu, ki ga sestavljam, z naporom giganta in Sizifa skušam vcepiti sintezo. Kot rečeno, pa mu nekaj manjka, da bi bil dober.¹² To vem. In to je, naj se še tako smešno sliši, resnično čustvo, pa naj bo tudi ljubezen ali mogoče ljubezensko trpljenje, mogoče sporočilo o ničevosti življenja, mogoče veliko trpljenje malega naroda, mogoče manihejsko dožemanje sveta v bitki med zlim in dobrim, med dnevom in nočjo, med moškim in žensko.¹³

Ne vem, ne morem presoditi. Mogoče celo idejnost v podobi boja za ljudske in delavske pravice, za človečanstvo? Kaj vem. V samem pisanju se to seveda ne sme eksplicite povedati, ampak avtor že ve, zakaj nekaj počne tako in ne drugače, in je pri tem, kakor je ugotovil že vsakdo, kdor dela te reči, povedal pa Diderot, povsem svoboden. Ampak on je tudi dodal, da je ni večje bolečine, kot je bolečina v kolenu. Če se sklicujem nanj, potem je vse, kar se tiče bolečin, v zvezi z nemočjo ustvarjanja, ki je skoraj podobna nemoči v postelji, ničeva. Bolečina v kolenu je najhujša. Ker ne veš, kam boš prišel, ne glede na to, kam si namenjen.¹⁴

Ampak povejte vendar avtorja, ki je pripravljen to svoje smrtno resno početje, se pravi, pisanje romana, postaviti na ogled tistim, ki se znajo iz vsega norčevati? Pri tem namreč ve, da imajo lahko neverjetno kruto in resnično prav. Zavajanje je mogoče vedno in napačna presoja tudi.¹⁵

Torej: Sinklerica je prespala dogodek, ki je bil kakor sen, in še sen je bil samo sen, veliki poet je izginil, da se mu ni dalo niti čestitati za predstavo, upanje, da bo nova izmena generacij dala kaj boljšega v predelavo in novo krojenje in šivanje,¹⁶ je seveda zelo malo verjetno in prazno, dogodki so prazni, nič se ne more zgoditi tam, kjer se ljudje kopajo in pijejo pivo in se nastavljajo soncu in kjer so ženske nezaiteresirane, ker se soočajo z revščino in nemočjo svojih mož. Tam je za literata prazno. Poiskati mora svoj svet, kjer so seks in žalost in hrepenenje, mogoče ali bogastvo ali revščina, ali boj enega z drugim, opisovati mora v debelih knjigah cele rodove bedastih ljudi na

¹¹ Znamenita avtorja, ki ju premalokrat navajam.

¹² Ali naj opisujem Sinkleričino umiranje do zadnjega diha – in trdim, da smrt daje smisel vsemu.

¹³ Kar vse že poznamo iz neke druge opombe.

¹⁴ Resnica, ki pri pisanju zelo zelo drži.

¹⁵ Če rezultat ni na nivoju vsaj trenutnih okusov in vrednosti in načina razmišljanja, je ljubezni trud do dela in kreiranja pač zaman.

¹⁶ Kateri od bralcev pa ve, kako je sešit Gogoljev plašč?

bedast način. Opisovati mora odisejade v čustvih in po zemeljski krogli, navodil za to početje pa je neskončno veliko.¹⁷ Kaj pa če, žal, tudi tam ni ničesar, kar bi bilo užitno? Prav, bi rekel, pot je podobna seveda sledi polža, ki jo pušča v svoji mukotrpnosti po vrtnem plotu navzgor in se za trenutek zasvetlika, ko se sluzasta tekočina še ne zasuš, v soncu, tik preden njen tvorec strmoglavi v globino in mora pot začeti znova. Modre seveda mine in se nikoli več ne podajajo v visoke stene ...

Tako sem bil prisiljen v akcijo pri svoji nesrečni Sinklerici. Ta namen je imel več poti, seveda. Kaj in kako zaigrati, da bo uspešno. Vedel sem, da bo to prava psihomahija (ne, ni opombe, čeprav je ime znano iz zgodovine literature!), boj dveh psih, dveh neskončnih principov, ki bi ju seveda lahko označili za boj med črnim in belim, kakor je to naredil neki naš avtor, lahko med satanom in nadangelom, seveda, hierarhija gre kljub navideznemu monoteizmu v piramido in dobri bog je samo eden, bog zla pa je nekoliko nižje in ne vse obsegajoče. Nekakšen špilferderber. Kako se to reče po slovensko, ne vem. Šlo je za to, da se je začela gigantomahija in psihomahija, in moja nasprotnica je bila resnično nekoliko racinovsko velikanska, bojno polje pa podobno znameniti opatiji De Theleme, kakor sem nekako že nakazal zgoraj.

Vsekakor pretiravam, vedeti pa je bilo treba, da so to nevarna področja in da se je treba naprezati in poznati ne samo Machivellija, temveč tudi sodobne psihologe. Kako zdržati in potem kako zmagati?

Ali potolažiti njo kot celoto, ji s svojo močjo dopovedati, da si edini, ki jo sprejme kot telo, ali ji vseeno malo obuditi tisto grozno možnost, ki preganja vse ženske njene podobe in njenih in tudi seveda mlajših let. To je, da obstaja neka tiha možnost, da boš odšel, da boš izparel v svetu in da te ne bo. Tebe namreč ni pripravljena pestovati kot poeta, tebe hoče imeti, da si ji par in da ji tlačaniš. Potem je seveda še preprosta resnica, ki pa je najslabša pot, da nimaš kaj početi in da si ustvarjalno izpraznjen. Tega ji pač ne smeš ne povedati niti zaslutiti ne sme. To bi ji dalo peklenska krila in pozabila bi na svoj večerni in nočni greh in igra bi bila izgubljena. Postala bi tako samozavestna in zmagovalna, da bi ji ne mogel izpareti niti v zadnjem kotičku svojih skritih misli. Zajahala bi konja tvoje stiske in triumfiral. Nič ženski ne da toliko moči kot njen lastni greh, ki ji ga odpustiš ali ji ga hočeš zmanjšati v kombinaciji s svojo nemočjo.¹⁸

¹⁷ Zato ne zameri, če zgodba ne teče, kakor bi morala, saj se nisem nikoli hotel držati navodil v slovenski odisejadi v Popotovanju od L. do Č. (je eno samo nabijanje, bi se reklo, o vinu in starožitnostih); pa naj si bo še tako sveto, ker je avtor pač oče mojega literarnega imena.

¹⁸ Najpomembnejše v tem odnosu je, da ne narediš napake niti v interpretaciji dejstev oziroma znakov, v katerih se kažejo in ki jih vidiš, da si natančen in bistroumen kot Sherlock Holmes in zmagaš, ali pa si genialen kakor njegov razlagalski antipod in znake napačno razumeš in bitko zgubiš. Vendar pozor: Stehan se ukvarja z resničnostjo neke ženske – torej ni ne napak ne zadelkov, samo nagonsko je treba reagirati, in zmaga je tvoja.

Ergo: Nisem se ji približal, nisem ji položil roke na ramo ali jo pobožal po mastnih in scufanih, cimetastih laseh, nisem premagal odpora in jo objel, da bi zavonjal njen mesni, po predelanem mesu prepojeni vonj izpod podpazduhe, nisem pa tudi ne zaigral mogočnega misleca v tej najini sobici, ki je imel stranišče in kopalnico tam zunaj, češ kam sem kljub svoji genialnosti potisnjen. To bi dalo rezultat, nedvomno, ampak to bom uporabil kdaj drugič. Sedaj je bil mogoč samo napad brez posebne umetnosti strategije in taktike, sedaj je bila tukaj in na tleh. Dala mi bo, kar bom hotel, in ne bo upala ponujati, česar nočem ali se mi trenutno gabi. Njen barožni ogenj ne bo preprečil dokončne učinkovitosti mojega napada. Temni skriti predmet poželenja so njeni zapiski.¹⁹ To je tisto skrito, ki me je, to sem ugotovil v trenutku, družilo z njo, me zadrževalo v njenem krogu. Možno je, pa se ni v žalostnih in majhnih, utesnjenih razmerah zgodilo, da je, pa premalo ve, nič ne zna, dobesečno nič, da bi bile naš narod iz nje Virginio Woolf ali Singrid Undset ali mogoče celo Sapfo, pa se to seveda zaradi povedanega ni zgodilo. Literarna dama, kakor bi lahko Sinklerici rekli že zaradi njenega imena,²⁰ sicer lahko smrdi po pomijah, po konjaku, cigaretah ali kar tobaku, njej se lahko kadar koli primeri, da pomeša tisti znameniti princip: v kuhinji kuharica, na cesti dama in v postelji ..., pa ji to daje šarm, ne pa še prave vsebine! In enako je bilo z že nekoliko preveč pozabljeno in zanemarjeno Lili v tem romanu. Zakaj se je z njo to zgodilo? Ne morem navajati, kaj vse je hudega naprtila možu, kakšen pekel mu je ustvarjala, pri tem pa seveda skakljala iz postelje v posteljo in iskala ljubezen! Skoraj vse vidno v njenih zapiskih in dnevnikih. Ampak, bralstvo, to vendar lahko počne vsak zase, ni mu treba pisati dnevnika in ni potrebno, da bi kaj takega postalo, kljub močnim čustvom in polnim situacijam, del romana! Kako je potem z našimi damami, literarnimi damami?²¹ Drugih znamenitih umetnic ne bi omenjal, da bi se ne razkazoval s svojim neznanjem ali s svojimi kriteriji, ki bi si jih moral na novo izmisliti, da bi v to čedno četico uvrstil še kakšno. Z našimi sem že opravil. Seveda so domača imena izpuščena in omenjena le bolj kot opomba.²² In moja uboga Sinklerica jo je, kljub moji

¹⁹ Kakor da bi ne imel že dovolj teh povprečnežev; tako vem za nekoga, ki se je pri znanem časopisu udingal kar nekaj let za goli kruhek, da je popravljajl zmazke in budalosti in prodajanje megle novinarjev, in mu tega mentalno in literarno higienskega dela ni bilo nikoli dovolj in je revež zaključil svoje tuzemsko bivanje za visokimi zidovi bolnišnice v Polju ... ampak o tem obstaja drug roman.

²⁰ Bistri bralec in dražestna ter izobražena bralka sta seveda že pri prvem imenovanju gospe s tem imenom pomislila na literata znamenitega imena Sinclaira; lahko bi se pisala tudi Traven, kakor se piše mnogo ljudi pri nas, pa še niso povezani z izmikajočim se avtorjem Golih in mrtvih, če je kdo bral ...

²¹ Oprostite, če ne pomislim takoj na Josipino Pajkovo ali na Zofko Kvedrovo ali na Vido T(omšič), to čudovito znanilko emancipacije in nesreče žensk, to neustrašno borko za svoje pravice na visokem položaju. Oprostite tudi druge mile moje, če tako visoko merim, da ve niti ne vidite do tja.

²² Kakor je rekel veliki Engels v pismu še večjemu Marxu, vsem gospem bi najraje potisnil v roko kuharico ...

sumničavosti o njenem velikem daru, vihtela celo žviljenje. Imela je samo to prednost, da je imela štedilnik na električno, v Marxovih časih pa so morale reve še na ogenj nalagati ...²³

Prosim, brez opravljanja, samo občudovanje. To je veliko vredno in kaže na plemenitost človeka. In končno tudi na to, da njegov um ni bil samo še oster meč, da je bilo njegovo telo enako zmožno tudi sinteze.

Ubogo prevarano in iz sanj spredeno bistvo bitja, ki je ležalo zaspano v svoji veliki žalosti in radosti nad dogodkom, je bilo usmiljenja vredno in nikakor ne poželenja – sam hudič bi mi ga naložil v obliki lastne potrebe po ženski in ne bi se mogel upreti, če ne bi mislil na ustvarjalnost in delo – in tako sem jo počakal, da je odspala svojo bol. In ker je bila, kot sem že povedal, tudi normalna ženska, je bila zmožna novega življenja in potlačitve poraza in iskanja novih seksualnih in čustvenih potrditev.

Počakal sem, da se je zbudila. Kazal sem ji hrbet in brezbrizno prelistaval Biblijo.²⁴

Vstala je, spremljal sem jo z vsemi svojimi čutili, se odpravila k umivalniku in spila kozarec vode in si splahnila obraz, da je izmila z nje vse sanjske podobe resničnosti in upanja. Bila je pripravljena na kar koli. Sedaj sem posedoval pregled nad njenim mehkim delom, nad drobovino, ki se je tresla od groze, kaj bo. Vedel sem, da moram samo zadržati trenutek, samo najti pravo pot, da se ta puding²⁵ ne strdi prekmalu in da se ne napravi niti najmanjša skorjica na njem, dokler ne dosežem svojega.

Prvo načelo je seveda, če nič ne rečeš in ga niti polomiti ne moreš, nasprotno načelo pa je seveda, kdor jezika špara (ne, ne najdem lepe, prelepe domače slovenske besede), kruha strada. Torej, samo trenutek počakaj.

In res je najprej rekla, kaj toliko je že ura, tri, torej sem dolgo spala. Oh, nekaj me hoče boleti glava. Kje pa so vsi, so na vodi? Nič ne rečem na ta njen, so na plaži, in kdo so vsi.

Vzdržal sem njen samogovor brez odgovorov, ki jih ni potrebovala, ker je vse bilo v ustaljenem redu.

Preveč sem spila, nadaljuje. Že dolgo ne toliko. Pa nič ne pove, česa se spomni, ker ve vse in ve, da vem. Mislim, da bom šla še sama dol, da se malo

²³ Veliki Marx je pač ostal veliki, pa naj hodijo po njem in ga zaničujejo, seveda je bil veliki tudi v tem, da si je privoščil, menda, nekoga dodatnega otroka: kdo pa si ga ne bi, saj so v tem primeru proizvodna sredstva v zasebnih rokah in vsi absolutisti od Ceausescuja naprej so se opekli, ko so sledeč Marxu hoteli podružbiti še to, kar je natura dala človeku v neizmerno veselje in v nesmrtno izrabo in menjava namenjeno.

²⁴ Kajti tam je mogoče skrivno že vse, kar obstaja.

²⁵ Primerjava z žolico ali strdjo bi bila prav tako umestna; ali opomba iz že omenjene knjige Felicite Kalinšek Slovenska kuharica. Lahko bi se marsikaj primerjalo, Sinklerica bi lahko bila omleta s češpljevim nadevom (lahko spremenimo, z osredkom, recimo); potem bi se ji lahko reklo stara kokoš z rižem (kar potrebuje posebno tehnologijo razmehčavanja itd.); lahko bi bila kakor češpljev cmok z žemljo; potem bi lahko bila več vrst pečenk, lahko tudi jelenov hrbet ali stegno z različnimi zelenjavami; lahko bi bila tresavična kakor strjenka, lahko sadna, jajčna, lahko jabolčna čežana – mislim, da bo dovolj jasno nakazana paralela podobnosti oziroma enakosti med njenim duševnim stanjem in videzom in nečim zunaj nje same.

splavam (oho, me spreleti, gospa je prešla v novo fazo ali pa samo blefira), jaz pa pomislim, da je za kuharico in gospodinjco to nekako moderna rešitev tesnobe, v kateri je, potem pa še pomislim, da imam mogoče pred seboj slovensko Virginio Woolf, in se nič ne zdi več tako nenavadno. Vse je namenjeno meni, vem. Če me ne bi bilo v sobi, bi bila situacija drugačna, tako pa je kakor na odru. Sedaj pa jo že malo skrbi, ker sem tiho. No, kaj niso vsi ženski glavoboli enaki?

V sebi sem obupno iskal izhod, kako preiti v nekaj takega, kar je zunaj časa in dogodka. Da bi se sama po svojih asociacijah spustila v to smer, da bi mi kaj olajšala, ni bilo misliti. Torej sem moral v akcijo.²⁶

Bil sem v njegovi sobi, sem se zlagal, kar seveda ni bilo modro, samo moral sem preiti nanj. Nisem smel začeti z očitki, da bere moje zapiske, da je žrtev tega, moral sem iti po poteh neke moje krivde. Onemela je, skoraj okamenela zaradi te moje neposrednosti. In znala je čakati skorajda še bolje od mene, kaj bom povedal naprej, kam bom zabredel, kje bom iskal izhod oziroma v kaj pelje ta moj uvodni stavek. In ker nisem vedel, kako naprej, sem bil pač tiho. Nisem zdržal dolgo in sem se zlagal naprej, velik pesnik je, nedvomno.

Ne, to pa ni bila brca v temo! Svojega domnevnega konkurenta pohvališ. Približaš se ji. Tako se dela tudi s poročenimi ženskami. Pohvališ moža. S tem si ji stopil pravzaprav za vrat. Ona je istega mnenja, le da jo prepogosto razočara, ker ne opravlja svojih dolžnosti. Daš ji odpustek, ona ga ima vendar rada, ker je čudovit človek, ker je oče njenih otrok, ker je z njim zavezana za celo življenje. In ti ga pohvališ. Stopiš na njeno stran, razumeš jo. Potrdiš njeno izbiro, opravičiš ji, ker je z njim, in zato je ona lahko s teboj. Tako nekako.

In sedaj jo je ta poet, ki jo je tako razočaral, pustil na cedilu, krasen človek, velik pesnik, vse. In ona ve, da jo razumeš in da ji odpuščaš. Ne smeš pa potegniti primerjave, da sam nisi niti pol toliko. Čudovit, krasen, razumevajoč – oceno, ki je ne bo izrekla, moraš prepustiti njej, niti opozoriti na dejstvo je ne smeš. S tem bi se takoj ne strinjala, ker bi bila postavljena na realna tla. Treba je vztrajati v pozi. In pozor, nikar pretiravati.

Ne da bi jo pogledal, sem čutil, kako ji je odleglo. Malo tišine, pa kar v medias res. Kaj si v prejšnjih letih o njem napisala, ali ti je ostalo kaj? Reče, da nič. Seveda laže, ne pusti si blizu. Ponoviš malo bolj trdo: Nič? Ne, seveda ne, vse je že objavljeno, vse je javno. To je najbrž lahko tudi res. Kaj torej sedaj?

Stopiš k njej, premagaš ves telesni napor, podoben si naključnemu pasantu, ki tolaži razmrčvarjenega ponesrečenca v prometni nesreči, od katerega sta šla poleg črev še blato in voda.²⁷ Premagaš se, gre za življenje človeka, za njegove

²⁶ Veliki Machiavelli je sicer dal napotke državnikom, vendar bitke v zakonskih (danes bi rekli, partnerskih) spalnicah niso nič manj zahtevne in usodne, da ga lahko citiram: ... nikar pa naj nobena ... ne misli, da se lahko vse dobro izteče, rajši naj misli, da česar se loteva, negotovo, kajti na svetu je pač tako urejeno, da se nikoli ne moreš izogniti eni neprijetnosti, ne da bi naletel na drugo; modrost je v tem, da znaš nepravilne oceniti in najmanj hudo vzeti za dobro ... Ali: tisti, ki bi se radi izognili trenutnim nevarnostim, večidel zaidejo v nevtralnno pot in največkrat tudi propadejo itd.

zadnje trenutke. Pri tem ne bom poudarjal, da kot oskrbnica ni nikoli pretirano čutila potrebe po prhanju. Premagam se, malo in nekaj pa sem se naučil od poeta. Biti galanten premaga vsako žensko, pa naj razume to besedo ali ne.

Kakor na pol pretrgana figa ali smokva pokaže čudovito meso in matematično natančno razporejena semena, bogastvo svojih sladkih sokov temnih prelivajočih se barv, vso svojo lepoto in zrelost, je kakor tista vrtnica v Malem P., *elle voule plaire a tout la monde* ali: hotela je ugajati vsemu svetu. Prosim, prosim, zaneslo me je, oprostite, ker primerjava seveda ni ustrezna, ker v očeh bralca ne bi bil rad večni deček, kar so po nekaterih razlagah odrasli moški občudovalci kljub takšnim zadržkom zelo lepega in genialnega teksta – ki pa nikoli ne bi prišel v poštev za moje kompilacijske postopke.

Ergo, pobožam jo v njenem trpljenju in odpre se mi kakor Sezam, ali kakor sezam, čudovita rastlinica z belimi ali rdečkastimi cvetovi, ki je prav tako polna medu, kakor školjka z biserno matico, kakor prezrela sončnica v prvem soncu. Joj, kaj vse je še lahko ženska!

Brez besed se je izvila iz mojega nežnega objema, odšla nekam ven in se vrnila z mapo, tanko in izbrano. Mirno jo je položila na mojo mizo. In zaradi tega njenega hvaležnega dejanja sva še danes na neki način skupaj. Seveda je vezivo precejšnja mera mazohizma poleg že vsega povedanega. In tudi nesmiselnosti takšnega položaja. Ko je tako, kot je zdaj, je povsem vseeno, ali si bigamist ali kar koli, ali si celibater ali ... Ne, sedaj je vse brez smisla.²⁸

Igra pretakajočih se biserov samih trenutkov in kombinacij se je lahko nadaljevala. Saj mi ta tukaj ležeča ženska pač ne bo zamerila vse te odkritosrčnosti, ki je pogoj za dobro literaturo. Poleg lepih laži, seveda.

USTVARJALNI NAPOR²⁹

Seveda, v Domu za književnike so ostali še trije literati in njihove družice in celo otroci, ki se lahko popišejo in se pridobijo za literarno življenje. Ne samo, da so na razpolago njihovi literarni poskusi, ki bi se jih lahko navedlo in predalo postopku za predelavo in komentarje, ampak ostaja še njihova zasebnost, ki bi bila prav tako dobrodošla za zanimivosti in njihovo novo življenje. Ampak to vendar počno vse knjige tega sveta, nihče pa ne ugotovi, da je to lahko pač nekaj povprečnega in nepomembnega.³⁰

²⁸ Ali se spraviš nad dunajsko kuhinjo, sam pa obožuješ, recimo, italijansko ali špansko, ali še nazorneje: kot ekstremni vegetarijanec se nabašeš pršuta in kranjskih klobas! Bolan si od tega, seveda.

²⁹ Tadi takrat je bilo, pa nisem vedel.

³⁰ Nisem še zasledil, da bi kdo pošteno pisal o tem, razen psihologov, ki pa so tako modne pojave, primerljive s sledjo polzeve poti na vrtnem plotu; kar pa je že bilo uporabljeno malo više.

³¹ Ne bom pogreval, kdaj lahko nekdo postane literarni junak, saj mora imeti idejo, podobno ideji osamljenega jezdeca na kavbojskem zahodu, biti mora v sporu z družbo, moralo, to je manj zaželeno, boriti se mora za boljši svet in ljudje morajo misliti, da so mu lahko podobni ... pa četudi postane kriminallec.

Vendar je stvar skrita tudi drugje. Namen pravega ustvarjalca je drugačen: ustvariti svoj trdni jezik, svojo kodo, ki ni dana od narave (od narave je dana samo možnost, koda pa je moja, samo moja).

Porajajo se dvomi in radost, poraja se ljubosumje in strah in evforija. Biti ljubimec svojega romana! Biti ljubimec svojih junakinj! Biti kreator njihovega sveta s posebnim jezikom.

Torej: Sinklerica v tako pravljico ne bi verjela. Pa ne zato, ker se ji je zdelo prenapeto in nepomembno, temveč zato, ker kot preprost človek ni zaupala ničemur, kar se ni dalo otipati ali spraviti v žep, pa naj so njeni domnevni delodajalci delali cele ekspertize iz tega. Ni mogla razumeti, kako lahko kdo kaj takega sploh piše. Kako naj bi drugače izrazil: "Strah me je za moj tekst, da mi ga kdo ukrade, da se kdo okoristi z njim ..."

Primerjave in ljubezni do romana ona ne bi razumela na ta način. Ona seveda ve, ko si od enega, si od enega. Vsi drugi so tvoji samo tako kakor pač spomin na neko zimo, kaj se ve katero in kdaj je bila, ko je bilo ali veliko ali malo snega.

Znano je, oprostite, ker se ne podajam na že povsem raziskane vplive in motivne selitve v raznoraznih krogih,³¹ pač pa bi opozoril na enega največjih slikarjev sploh, pa ne da bi ga poznal ali bil njegov poznavalec, vendar je bilo za Picassa znano, da ga nihče ni hotel nikoli spustiti v svoj atelje. Mož je imel namreč to sposobnost, da je v trenutku opazil vsako novost v pristopu, načinu, kar koli, za kar si je nekdo drug prizadeval v nekem ustvarjalnem principu in naporu leta in leta, pa mu je bilo z enim pogledom mojstra potem odvzeto! Tega sem se bal.

Nisem se spraševal, kaj se lahko zgodi tistim, ki so moj material. To seveda ni pomembno. Jaz tako ali tako ostajam v senci, jaz še nisem stopil na plano kot avtor, čeprav jih imam devetdeset, no, skoraj devetdeset, oni pa so skoraj več kot polovico mlajši.

Tolažba je samo v tem, da se te prevare dogajajo vsem in vedno in so nekako tako pogoste kakor nezvestoba žena in imajo približno enake posledice. Ali so žene z nami zato prijaznejše in še voljnejše, ali pa se jim nekoliko, vsaj za nekaj časa zagabimo, potem pa pridejo rade v naš objem. In tako je z našimi teksti. Kmalu lahko preženemo vse dvome v svoje očetovstvo in v svoj primat pri obdelavi, nič nimajo proti, in bolj ko jih obdelujemo, rajši jih imamo in obilnejši sad nam rodijo in bolj so naši.

Koga naj vzamem za primer? Kogar koli izmed nas, vsak je roman zase. Neskončno ponavljanje vzorcev in onemogočen prestop. Neko nakladanje? Se temu, kar pišem, lahko reče neskončno nakladanje? Seveda, treba je vsako

³¹ Kako se posamezne snovi selijo iz teksta v tekst, kdo vse je upodabljal Ahasfera in, recimo, koliko upodobitev ima že citirani Casanova in ali ni primitivec knez Anatol Kuragin zapeljal deviško Natašo Rostov intelektualno in po rodbinskem pogledu in dušni plemenitosti superiornemu Andreju Balkonskemu, kar je prava vojna in navidezni mir?

nakladanje sestaviti, uokviriti, definirati, kodificirati v nekem okviru in potem ljudje razumejo. Ali je to zgodba?³²

Ustvariti nov čas, novo bivanje v sliki in glasbi in romanu. Roman kakor pesem, roman kakor novo bivanje. Ideja v jeziku, ideja v obliki, v samobivanju.

Vse se bliža stranem, jaz pa še vedno ne vem, kaj naj z vsem tem materialom počnem. Ker se mi ne da konkretno misliti, ker je vse v meni razsuto, razdrobljeno in nisem kakor tisti mogočni bogovi, mislim avtorje, ki vse vedo in napišejo roman v enem samem kosu, bleščečem kosu, pravem obrušenem diamantu, jaz sem bolj sestavljavec in poročevalec. Vseeno pa imam kakor ljubimec poročene ženske vendar nekaj enake pravice tudi do teksta, ki je last nekoga drugega. Pravzaprav mu dam, kot sem že rekel, tisti lesk, ki ga potrebuje vsako delo in vsaka poročena ženska. Tega noben mož ni zmožen. In noben avtor iz naših logov. Ampak ne bom jih žalil po nepotrebnem. Saj bodo ocene čez nekaj časa postale realne ali pa jih sploh ne bo. Kar je najtežja obsodba.³³

Iščem parcelo, kjer bi se utaboril in vladal z najdeno resnico. Biti vladar? *Noblesse oblige!* To velja. Znati upravljati in vladati. Strašna resnica bivanja, strašna resnica samote in odgovornosti? Kaj hočem? Ustvarjalec, ki gre v smrt zaradi nemoči. Ali sem to? Ustvarjalni napor? Kar naenkrat se nekaj zaredi v glavi in vidiš, kar prej nisi videl, slišiš, kar prej ni bilo, čutiš, kar ni obstajalo zato, ker nisi videl. Končno so nekatere zadeve take, da jih tudi ni, dokler jih ne vidiš. In zakaj jih ne vidiš? Premalo napora vlagas v pogled.³⁴

Vse je nekakšna časovna zanka. Zvok se poraja v času in prostoru in izginja, poljubi nas kakor smrt in nas zavaja, da so zadeve večne. Nekaj se je napisalo, in ne veš, kaj se bo rodilo. Večno neki sami začetki in uvodi. To se mi je dogajalo že prejšnja leta, to se dogaja vsako leto, vsak trenutek.

Nekega dne pa naredi nekaj v glavi, in pot se odpre, oko vidi in duh sliši. In sledi obdobje rasti in radosti in je potem nemočno in nedopovedljivo, ko je končano.³⁵

³² Ampak resnica so predstave in želje in upanje in kar je še lahko v normalni knjigi; to je pomembno. Celota človekovih želja in upanj je spremenljiva in zanjo sem si prizadeval. Ta je pomembna. Kako?

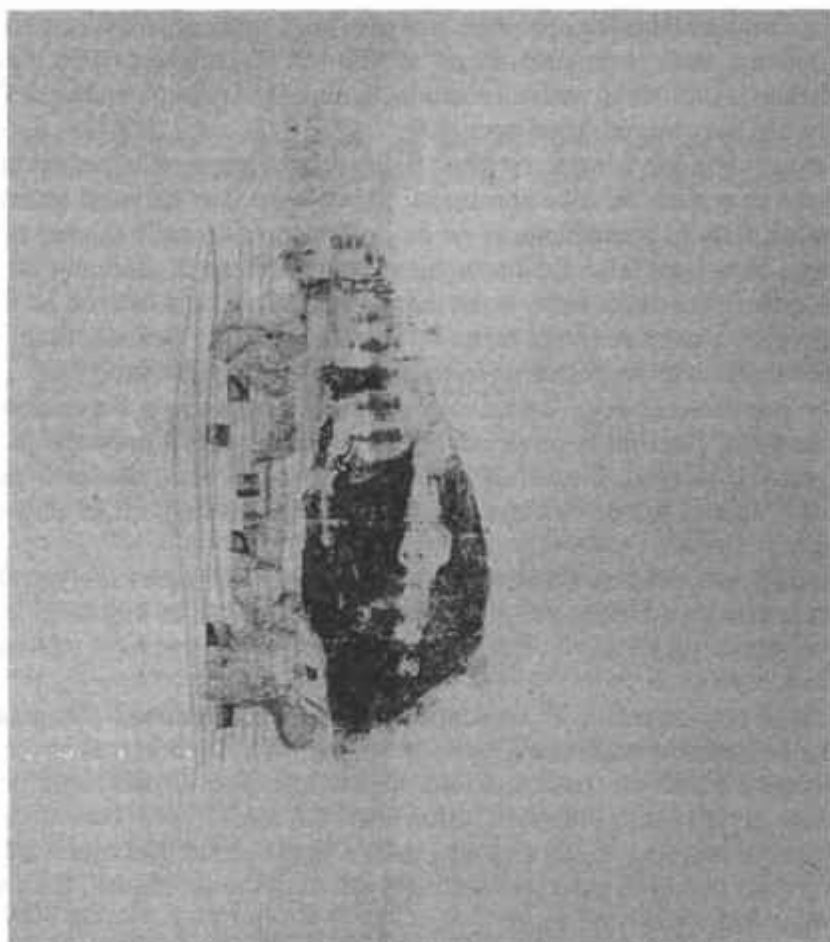
Napisati roman po vseh teh velikanih, ki jih za življenja ne moreš do konca spoznati niti desetino, po vsem, kar je že bilo povedanega, in ob vsem, kar izide sleherni dan, in vsem, kar še nastaja, je naduto dejanje, ki priča o vsakokratnem avtorju sproti, da je pač eden v dolgi in nedokončni vrsti ljudi, ki mislijo, da morajo nekaj povedati, in tistih, ki mislijo, da mora na svetu za njimi ostati nekaj. Kaj?

Vsak je bil in bo plagiator plagiatorjev (iz marksističnih časov vzeta paralela je ekspropriator ekspropriatorjev ali revolucionar) ali pisar.

³³ Kdo še pozna, recimo, danes Rudolfa Kresala? Kje je ocena njegovega dela? Samo toliko, da je tukaj omenjen – pa niti ne govorim o njegovem velikem špehu Štefan in njegovi; in seveda tisoči zgubljenih, ne več obstoječih.

³⁴ Avtorjev pogled kot temeljno načelo: pogled drugega, pogled skozi ključavnico, introspekcija, pogled divjega človeka, posesiven pogled itd.

³⁵ Po velikem dialektičnem načelu, da se stvar razvije do svojega nasprotja, potem pa propade (ali govorimo o posamični literarni ideji ali pa o velikih šolah).

Najtežji posel, ki si ga lahko nadeneš in s katerim kaznuješ svojo pamet in dušo, ki je deležna velikega trpljenja zaradi tvojega početja, je postopek sinteze, ki ga moraš opraviti, kadar imaš, na primer, na voljo takšne raznorodne tekste. Sinteza je tudi v naravi najnapornejša reč, tako tudi v znanosti, se mi zdi, tako v katerem koli početju. Zato ostane toliko stvari nedokončanih, da so kakor delci, tavajoči v vesolju. Telo mora, dokler bivaš, opravljati v prvi vrsti samo sintezo, da lahko bivaš, medtem ko lahko tvoje misli blodijo in blodijo v večini primerov kar naprej, v ničemer se ne združijo itd. Ne bi se spuščal v zapletne zadeve niti dialektike niti biologije ali mogoče znanosti, vem samo, da sem se to poletje trudil iz vsega, kar so mi poročali moji viri, urediti nekaj prebavljivega in zanimivega.

In ker smo bratje v peresu, smo lahko tudi drugače, in ker smo lahko tudi tako, da si malo posodimo žene, recimo, se ne bom norčeval iz teh ljudi, iz njihovih izdelkov.

Naj mi bralec ali bralka oprostita, nisem edini,³⁶ torej, naj mi oprostita, ker se vsiljujem s temi razmisleki, ki pa so nujni in dnevniško pričajo o mojih mukah, kar je tudi lahko vsebina romana, te muke in trpljenje in dvomi. Če to ne more biti del romana, je pa resnica.

Ne samo tok nezavednega, ne samo tisto sprotno, vzporedno, pomembno je vsebinsko in realno. Tehnika sprotnega, paralelnega, kar naivneži imenujejo nezavedno, tisto ni pomembno, se ne da prebrati in ne vem, kako naj bi bilo zanimivo, če ni zgolj želja. Realiteta, njeno poustvarjanje in asociacije ob njej, ki so sproducirane skozi željo, se ne morejo razglašati za umetnost ali nekaj zanimivega. Ne more se enako razumeti teoretiziranje. Ali potem ostane samo tisto ponazorjeno in prepoznavno in tisto, kar bralec sam ustvari.³⁷

Izvor umetniškega dela? Zavist in želja prodreti v bivajoče. Na enak način kakor znanost? Saj tudi ta nima izdelanega recepta, razen v preverjanju.³⁸

Ampak, oh, oprusti, bralec ali bralka, vrniti se moram vendar k našim ljudem, ki še niso junaki romana, so samo navadni pisatelji ali kandidati za pisatelje.

Po omenjenem mladem literatu, ki je očitno zaljubljen, imam tukaj nekakšno blodnjo žensko, s katero sem se tako mimogrede, saj se ve kaj, česar nisem še v tem domu nikoli storil. Torej moram ugotoviti, da sem sam udeleženec dogodkov, in to ne samo kot nekakšno vrhovno oko,³⁹ temveč s svojim telesom in učinkom svojega telesa. Tb seveda zadevo nekoliko spremeni. Manjkajo pa mi tako še poskusi ostalih treh ljudi, ki so tudi literati. Iz pogovorov nisem mogel ugotoviti, ali sta nosilca ali sta kreativni peresi ali sta samo prazni vreči, kjer ni jezikovnih radosti in ne novih svetov, kjer ni nove observacije itd. Dokler ju ne potrebujem, ju v zgodbo pač ne bom vpletal, ker njuno žitje in bitje v našem tekstu ni potrebno. Tako naj ostaneta v anonimnosti, čeprav sta prebivalca doma.

Ostane mi še vprašanje, kaj naj torej z dnevnikom gospe Sinkler, ko pa zadeva neposredno mene? To je samo kurioziteteta in drugega nič. Zanimivi so, literarno gledano, njeni dnevniki, preden je prišla na Beli križ in se dotaknila s svojim telesom in peresom mene.

³⁶ Tudi naš slovenski praoč Jurčič je v Desetem bratu vljuden in se neprestano opravičuje, v maniri Walterja Scotta in drugih, in tudi malo koketira, seveda vljudno in nevsiljivo; pri tem pa se mu glavni junak preobleče v Martineka Spaka, zoper kar z gorjačo udriha tudi že velikokrat imenovani Fran Levstik.

³⁷ Seveda, vsi bi brali tisto o ljubezni, rožicah, razočaranjih ali pa o velikih bitkah konjenice, opise zasedbe mest in posiljevanj, o zli usodi, o herojskih pilotih, trpljenju velikih mož in žena, samo o mukah po Mateju, recimo, ali o mukah pri stvariteljstvu pa ne bi!

³⁸ Če bi bile poti vnaprej predpisane, si predstavljajmo in priznajmo, bi na koncu vedno naleteli na zid; sedaj pa so labirinti nepredvidljivi, principe je treba odkrivati in zanje trpeti!

³⁹ Neki moj dosti mlajši sodobnik je to oko dobro uporabil kot eksteritorialno, pogled torej od strani, pa je tako ganljivo in spoštljivo pisal o našem profesorju, ki je metafora za vsevednost (bo v eni od opomb omenjen kot ekspert za romane v pismih).